

Co-Housing au Danemark

II.2.1 Een Deense woonvorm

Source: <http://www.samenhuizen.be/cohousingdk/deel2/II21.htm>

Aanzet en eerste stappen

Evolutie

Toekomstperspectieven

Aanzet en eerste stappen

Hoe cohousing als woonvorm in Denemarken ontstaan is, kunnen we niet aan één enkel fenomeen toeschrijven (VEDEL-PEDERSEN e.a., 1988: 101; SCHOENAUER, 2000: 462). Het gaat eerder om een samenloop van een aantal factoren die reeds elk afzonderlijk in de vorige hoofdstukken aan bod kwamen.

Een belangrijke invloed kwam vanuit het *ideologische gedachtegoed* van de studentenrevolutie van 1968⁽²⁾. Die had in de jaren zeventig immers geleid tot een algemeen herdenken van leefstijlen en samenlevingsvormen. Collectieve woningen die door meerdere mensen werden gedeeld, waren zeer populair bij jongeren. Op grotere schaal ontstonden zowel in Europa als in Amerika de zogenaamde communes, die een alternatief voor het gezin en de samenleving trachtte te bieden (zie I.2.4 en I.3.1). Voor veel mensen vormden deze experimenten slechts een tijdelijke keuze, gekoppeld aan hun studietijd of een bepaalde overtuiging. Cohousing streeft er echter naar op lange termijn steun te bieden aan gezinnen.⁽³⁾ (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 137).

Op het vlak van *architectuur* werd in het vorige hoofdstuk geschetst hoe in de jaren '70 opnieuw aandacht werd besteed aan de traditionele Deense manier van bouwen en wonen (zie II.1 Nieuw Traditionalisme). Er werden wedstrijden georganiseerd rond de thema's participatie, flexibiliteit en gemeenschap, die heel wat nieuwe ideeën brachten in verband met planning, ontwerp en organisatie. Zo ontstond een nieuwe populaire woonvorm, namelijk *laagbouw met hoge dichtheid* of in het Deens 'tæt lev' genoemd. Deze werd aanvankelijk nog gerealiseerd binnen de grenzen van grootschalige geïndustrialiseerde projecten, zoals in het vorige hoofdstuk met voorbeelden werd geïllustreerd. Tegelijkertijd lag de nieuwe woonvorm echter aan de basis van kleinere projecten die op een meer radicale wijze de mogelijkheden van gemeenschap uitprobeerden en die men algemeen beschrijft als boffælleskab of cohousing. (ORUM-NIELSEN, 1988: 218)

Een laatste en waarschijnlijk belangrijkste invloedsfactor vormt de *toenemende druk op het gezin*. Het groot aantal echtscheidingen, het toenemende isolement, beide ouders die werken, kinderen in onthaalcentra, ... maakte mensen meer geneigd om alternatieven uit te proberen (FROMM, 1991: p. 19). Het leven in gemeenschap werd gezien als mogelijkheid om een ondersteunend sociaal netwerk te creëren voor het gezin, waarbij het dagelijks leven verrijkt en vergemakkelijkt werd door collectieve voorzieningen en waar een gunstige omgeving geboden werd voor het grootbrengen van kinderen. ⁽⁴⁾

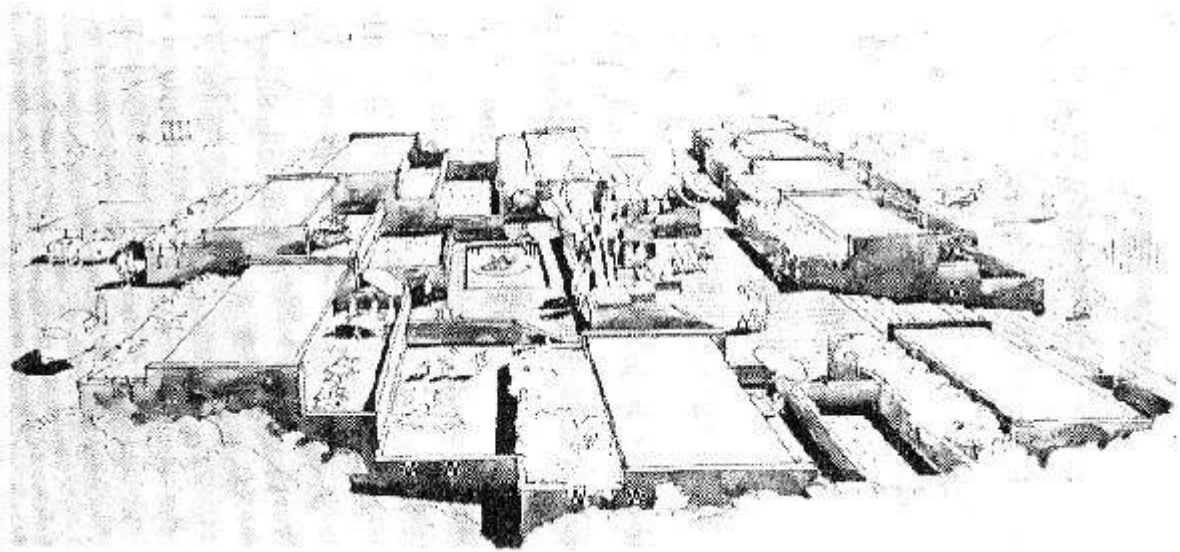
De eerste stap in het tot stand komen van de pionierprojecten werd genomen door *Jan Gudmand-Høyer* toen hij in 1964 met een groep vrienden discussieerde over de toenmalige huisvestingsmogelijkheden. Ontevreden over het leven in de stad of in geïsoleerde suburbane ééngezinswoningen, besloten ze dat het beter zou zijn dichter bij elkaar te leven in woningen die voldeden aan hun noden en wensen. Na heel wat vergaderen waren ze tegen het einde van 1964 klaar om hun ideeën in praktijk te brengen. Ze kochten een site in Hareskov, een klein dorp buiten Kopenhagen en maakten een plan dat ze 'Skovbakken' noemden. Het omvat twaalf vrij grote en afgeschermdde woningen, gelegen rond een gemeenschapshuis met zwembad. Hoewel het lokale beleid hen steunde, kwam er sterke tegenwerking van de buurt en werden ze gedwongen het terrein terug te verkopen wat heel wat frustratie en ontmoediging veroorzaakte. Jan

Gudmand-Høyer schreef echter een artikel over hun ideeën en het geplande project: "The Missing Link Between Utopia and the Dated One-Family House". Toen dat in 1968 in de nationale krant gepubliceerd werd, kreeg hij heel wat reactie van mensen die geïnteresseerd waren om zo te leven.

Ook anderen begonnen te schrijven over het concept, onder meer *Bodil Graae*. In haar artikel "Children Should Have One Hundred Parents" uit 1967 deed ze een oproep om een betere omgeving te creëren voor het opvoeden van kinderen⁽⁵⁾. Ook deze keer volgden er veel antwoorden en er werd een groep gevormd om samen te overleggen hoe men zo'n gemeenschap zou kunnen bouwen. Deze twee artikels vormden ook later nog een belangrijke inspiratiebron voor heel wat gemeenschappen.

In 1968 kwam er een samenwerking tot stand tussen beide auteurs en een groep geïnteresseerden. Toen ze een site vonden in Jonstrup, een klein dorp bij Kopenhagen, voldeed deze echter niet aan ieders wensen. De groep splitste zich weer op en er werd een tweede terrein gekocht in Hillerød. Doorheen het ontwikkelingsproces werkten ze wel samen met elkaar en werden ideeën en informatie uitgewisseld. Geen van beiden had te kampen met oppositie van de buurt maar wel bleken de constructiekosten veel hoger dan verwacht waardoor het ontwerp vereenvoudigd moest worden en men vertraging opliep. In 1972 konden 27 gezinnen intrekken in **Sættedammen** en een jaar later werd ook **Skråplanet** als nieuwe woonplaats voor 33 families ingehuldigd.

In Jutland was er ondertussen ook een groep op zoek naar een manier om meer 'samen' te leven. Toen ze hoorden over Sættedammen en Skråplanet, zagen ze hun droom verwezenlijkt. Het duurde dan ook niet lang voor een derde project, **Nonbo Hede**, werd opgericht. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 136-140)

1. Skovbakken. Twaalf terraswoningen rond een gemeenschapshuis met zwembad.
(1964 - Hareskov - Jan Gudmand-Høyer)

(2): In 1.1.2 werd reeds een algemeen beeld geschetst van de ideologische crisis van de jaren '60.

(3): het verschil tussen deze woonvormen werd reeds behandeld in 1.3.1 en 1.3.2.

(4): voor meer informatie over de maatschappelijke achtergrond en de toenemende nood aan gemeenschap verwijzen we naar het eerste hoofdstuk 1.1.(5): Hoe in de gebouwde vormgeving rekening gehouden wordt met de noden en behoeften van kinderen zal in deel III nog aan bod komen.

Evolutie

Het concept kreeg meer en meer navolging. In 1980 waren er reeds twaalf cohousing-gemeenschappen opgericht, twee jaar later was dit aantal bijna verdubbeld met nog tien meer gepland. Er was echter nog

veel vastberadenheid en overtuiging nodig om een project te realiseren. Het hele proces duurde drie tot vijf jaar, waarbij men geconfronteerd werd met misvattingen van overheidsinstanties en van mensen uit de buurt. De hoge constructiekosten op het einde van de jaren zeventig zorgden voor nog bijkomende moeilijkheden (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 141-143 ; VEDEL-PEDERSEN e.a., 1988: 101).

In 1978 richtte Jan Gudmand-Høyer een *organisatie (SAMBO)* op van architecten, advocaten, bouwtechnici en sociologen met als doel een ondersteunend kader te bieden voor nieuwe groepen. Aan de hand van vergaderingen en een maandelijkse krant verstrekten zij informatie over bouwterreinen, ervaringen van andere groepen, aankondigingen van nieuw gevormde groepen,... In 1982 werd het initiatief echter opgegeven omdat er te weinig medewerking kwam zodra de betrokken gemeenschappen de moeilijke fasen hadden doorgemaakt en hun doel gerealiseerd zagen. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 143 ; OOSTERHUIS, 1985: 3)

Er kwam echter *steun van de regering* die geleidelijk aan de mogelijkheden van deze woonvorm als oplossing voor de demografische en economische veranderingen in de samenleving begon in te zien. Het publiceren van rapporten over ervaringen van gemeenschappen, het toekennen van financiële steun aan vernieuwende ontwerpen en het organiseren van conferenties toonden duidelijk de betrokkenheid van de overheid bij de ontwikkeling van het concept. De belangrijkste bijdrage leverde ze door een nieuwe wet in 1981 waarbij gesubsidieerde, index gekoppelde leningen verleend werden aan groepen die een *wooncoöperatieve* wilden oprichten met meer dan acht eenheden. Daarbij werden enkel beperkingen opgelegd aan de maximale constructiekost per vierkante meter en de gemiddelde oppervlakte van de woningen.⁽³⁾ (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 143-144, 147)

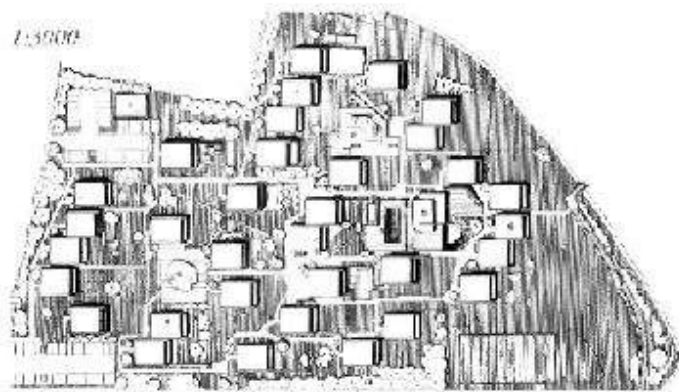
Deze nieuwe vorm van eigenaarschap had onder meer belangrijke gevolgen voor de *bewonerssamenstelling*. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 140,144 ; VEDEL-PEDERSEN e.a., 1988: 102; FROMM, 1991: 22-23) De eerste gemeenschappen waren vooral condominium-projecten⁽⁶⁾ waarbij ieder zijn woning bezit en een aandeel van het gemeenschappelijke. Ze werden vooral bewoond door tweeverdienende gezinnen, vaak academici, met één of twee kinderen, ondanks het feit dat de woningen kleiner waren dan de toenmalige eengezinswoningen in Denemarken. Cohousing werd dan ook soms bekritiseerd als zijnde suburbane wijken voor de hogere klasse. Het was wel de bedoeling om een divers publiek qua leeftijd, beroep en inkomen aan te spreken, maar dat bleek niet mogelijk binnen de toenmalige sociale en economische condities.

Door het co-eigenaarschap werden de woningen betaalbaar voor een veel bredere bevolkingsgroep, waardoor er meer variatie kwam qua gezinssamenstelling, leeftijd en inkomensklasse. Ook alleenstaanden, éénoudergezinnen, koppels zonder kinderen en ouderen zetten nu de stap. Toch bleven het vooral mensen uit de non-profit sector (gezondheid, opvoeding en welzijnswerk) die aangetrokken werden door het idee. Men kan zich afvragen of de waarden gekoppeld aan deze nieuwe woonvorm vooral aansluiten bij de ideologieën van deze bevolkingsgroep. H.S. Andersen stelt dat bij de vele dagelijkse activiteiten eigenlijk mensen met praktische vaardigheden en ambachtsslieden begunstigd en gewaardeerd worden, maar dat er intellectuele vaardigheden en organisatietalent nodig zijn om een gemeenschap tot stand te brengen (ANDERSEN, 1985: 63). Het belangrijkste selectie criterium blijft volgens McCamant en Durrett ook niet het inkomen, maar wel de persoonlijke overtuiging nodig om het project gebouwd te krijgen (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 144). We zullen hier later nog verder op ingaan.

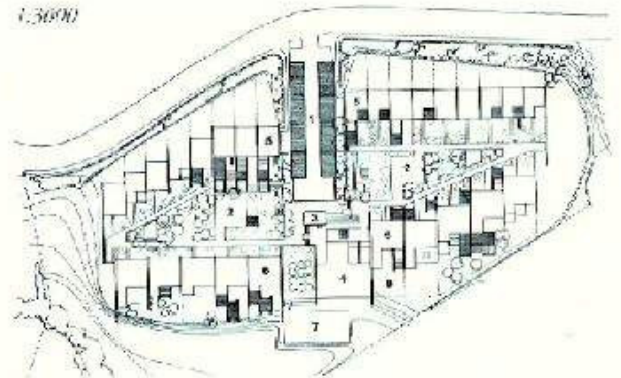
Op het vlak van *architectuur* is er ook een evolutie merkbaar. Volgens architect Jan W. Hansen kunnen we *drie generaties* onderscheiden. (DIRCKINCK-HOLMFELD, 1995: 29; FROMM, 1991: 23-27)

Skråplanet en **Sættedammen** behoren tot de *eerste generatie*. Bij deze projecten stond het thema van flexibiliteit centraal, nog volgens de ideeën van het structuralisme (zie II.1 Structuralisme). Ook de buitenlandse invloeden (zie II.1) waren bij deze projecten duidelijk nog aanwezig. Skråplanet doet denken aan een mediterraan dorp, terwijl in Sættedammen de modulaire Japanse architectuur als inspiratiebron diende. De woningen waren groot, het gemeenschapsleven werd gezien als een optie. Nu worden deze eerste voorbeelden als conservatief ervaren, maar toen wist men nog niet wat het leven in gemeenschap kon

inhouden (FROMM, 1991: 9).

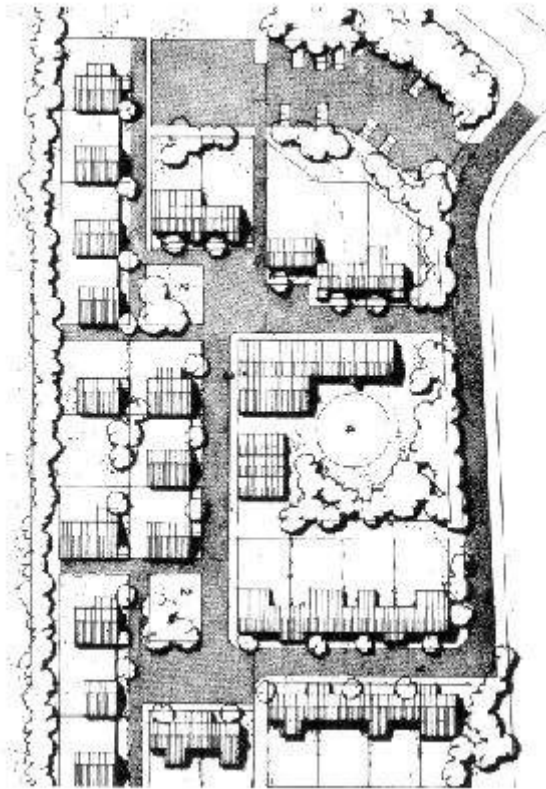

2. Skraplanet. Losstaande woningen op een helling creëren een gevarieerd geheel. (1968-73 - Jonstrup, Vaerløse - Jan Gudmand Høyer)

3. Saettedammen. Vaste betonnen schijven definiëren de woningen, daartussen is de ruimte vrij indeelbaar. (1971-73 - Hammersholt - Theo Bjerg, Palle Dyreborg)

In de jaren tachtig werden als gevolg van de nieuwe wetgeving veel nieuwe projecten gebouwd. Om voor de subsidies in aanmerking te komen, waren de woningen nu kleiner, terwijl tegelijkertijd de grootte en het belang van de gemeenschappelijke voorzieningen toenam. **Sol og Vind** behoort tot deze *tweede generatie* die het landelijk Deens dorp met z'n straten en pleintjes als architecturaal motief hanteerde. Als gevolg van de energiecrisis kwam er ook meer aandacht voor ecologische aspecten, wat soms leidde tot ietwat onacademische projecten zoals **Ramshusene**, eerder overtuigend als ecologisch experiment dan als gemeenschapsbevorderende woningbouw (zie II.1 Nieuw Traditionalisme).

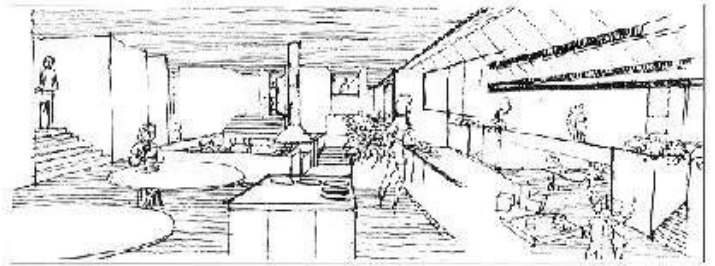

4. Sol og Vind. Woningen langs straten en pleintjes, allemaal met dezelfde oriëntatie omwille van zonnepanelen op de daken. (1980 - Beder - Arkitektgruppen Regnbuen)

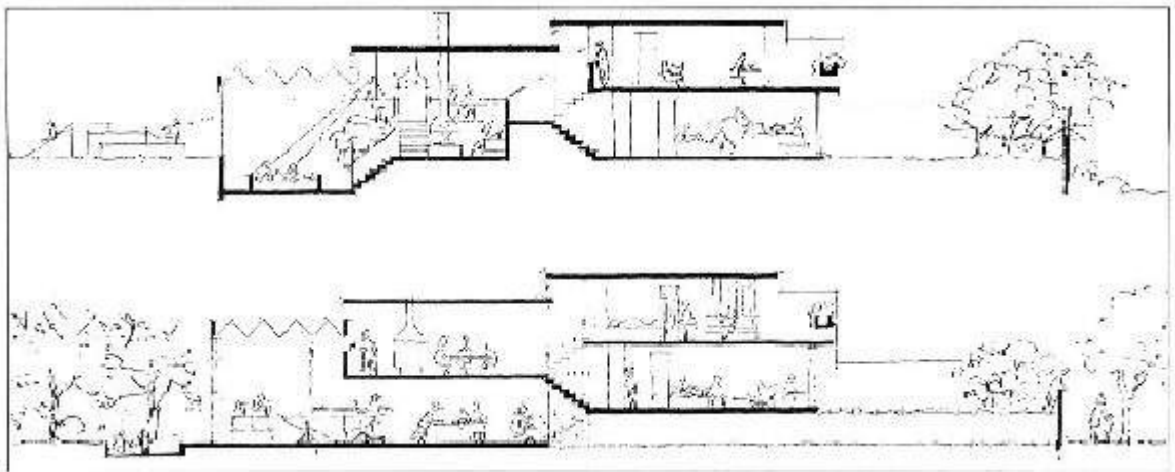
Een *derde generatie* toonde een vrijere en gedurfdere interpretatie. In 1968 werd door Jan Gudmand-Høyer reeds het idee van een meer geïntegreerde gemeenschap geïntroduceerd in het ontwerp voor **Farum Cohousing**. Alle private ruimtes waren er langs een continue, gemeenschappelijke ruggengraat gelegen die zowel als toegangsweg als voor gemeenschappelijke activiteiten gebruikt werd. Een geleidelijke, open overgang tussen de woning en de gemeenschapszones werd hierbij van groot belang geacht⁽⁷⁾. Het project werd toen echter nooit gebouwd omwille van brandveiligheidsnormen en wettelijke en economische complicaties. Vijftien jaar later diende dit concept als inspiratiebron voor gemeenschappen als **Jernstøberiet** en **Jystrup Savværk**. Ze toonden een grotere graad aan stedelijkheid en meer betrokkenheid bij de gemeenschap in de vorm van grote overdekte zones zoals binnenstraten of fabriekshallen⁽⁸⁾. Activiteiten die vroeger tot de privé-sfeer behoorden werden naar de gemeenschapszones gebracht, die nu ook het hele jaar door gebruikt konden worden. De toenemende wil om steeds dichterbij elkaar te wonen weerspiegelde het groeiend vertrouwen in het concept, mensen ondervonden de voordelen van samenleven en leren uit de ervaringen van voorgaande projecten. (ORUM-NIELSEN, 1988: 218-219; MCCAMANT&DURRETT, 1994: 140, 147)

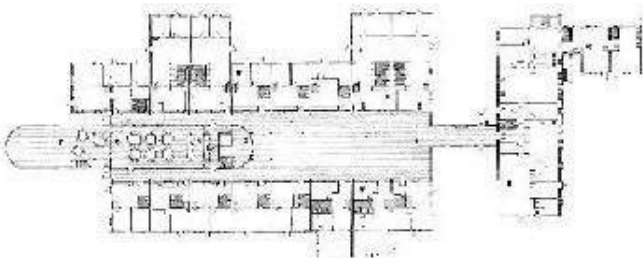
5. Farum. Siteplan: de overdekte hall dient zowel als toegangsstraat als voor gemeenschappelijke activiteiten. (1968 - Jan Gudmand Høyer)

6. Farum. Perspectief: zicht in de gemeenschappelijke hall met links de private en rechts de gemeenschappelijke ruimtes.

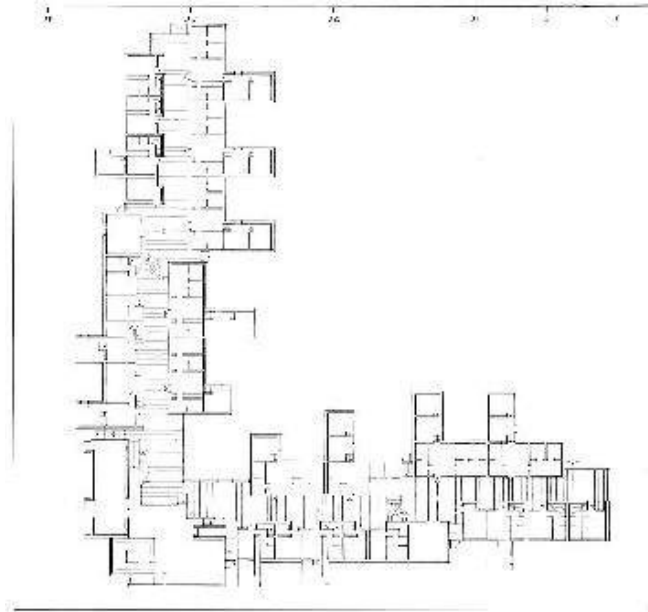
7. Farum. Doorsnede: een geleidelijke, open overgangszone tussen de individuele woningen (rechts) en de gemeenschappelijke ruimte (links).

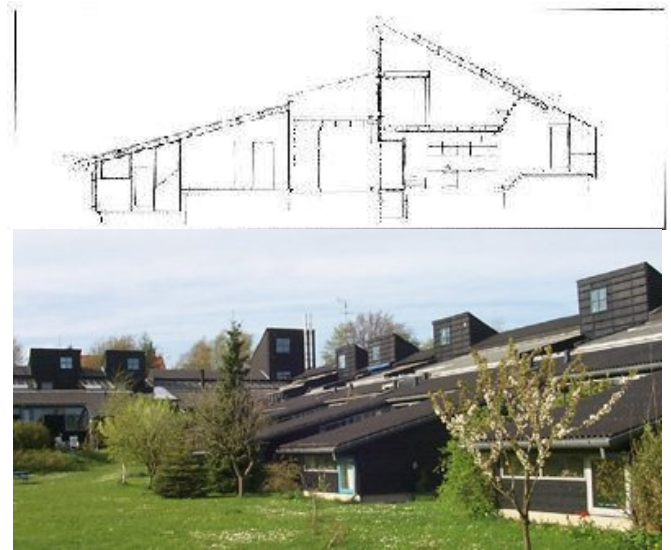
8. Jernstøberiet. Siteplan: een ijzergieterij werd gerenoveerd tot een cohousing gemeenschap. (1980 -Himmelev, Roskilde - Jan Gudmand Høyer)

9. Jernstøberiet. Doorsnede: woningen aan weerszijden van de overdekte hall met het gemeenschapshuis.

10. Jystrup Savvaerk. Siteplan: de woningen liggen langs een L-vormige glasstraat met in het knooppunt het gemeenschapshuis. (1983-84 - Jystrup - Tegnestuen Vandkunsten)

11. Jystrup Savvaerk. Doorsnede: split-level woningen (links) en duplex-woningen met balkon boven de glasstraat (rechts).

Latere gemeenschappen evolueren in hun architecturale vormgeving mee met de algemene trends. Zo kunnen we in Ibsgård en de classicistische vormtaal en in Handværksparken de postmoderne stijl herkennen die in de jaren '80 populair waren (zie II.1 Neoclassicisme). Inhoudelijk zijn er echter geen veranderingen meer, zodat we van een stagnatie kunnen spreken, waarbij men doorheen de tijd een evenwichtige woonvorm gevonden heeft.

(6): De verschillende vormen van eigenaarschap komen aan bod in II.2.3. Wettelijke en financiële mogelijkheden.

Specifiek over coöperatief eigenaarschap verwijzen we voor meer informatie naar:

'Cooperative housing in Denmark.' Prepared and published by Royal Danish Ministry of Housing, Copenhagen, Boligstyrelsen, 1988.

(7): Het belang hiervan zal in deel III van de thesis nog verder uitgewerkt worden.

(8): Het internaliseren van straten en pleinen werd in II.1 Brutalisme - Structuralisme reeds als een algemene tendens naar voor gebracht, die wellicht ook een invloed heeft uitgeoefend bij het tot stand komen van deze projecten.

Toekomstperspectieven

Er bestaan *verschillende meningen* over de *verdere vorming* van cohousing-gemeenschappen. Volgens H.S. Andersen zijn de meeste mensen niet geneigd hun levensstijl te veranderen. Velen hebben schrik dat ze beperkt zullen worden in hun persoonlijke vrijheid. Het blijft ook moeilijk voor mensen zonder ervaring om de sociale en democratische organisatie op te richten die nodig is om de vele taken en activiteiten te beheren. Dit zou deels wel verholpen kunnen worden als mensen beter zouden weten wat het leven in gemeenschap werkelijk inhoudt en door het organiseren van nieuwe experimenten gesteund door de overheid of huisvestingsmaatschappijen. (ANDERSEN, 1985: 63)

Andere auteurs zien wel toekomst in het cohousing concept. Het merendeel van de huidige huisvesting vervult immers eenzelfde functie ook al zijn er verschillen qua vorm, grootte en standaard. Men tracht de noden en behoeften van de bewoners binnenin de woning zelf te beantwoorden, zonder gemeenschappelijke activiteiten of contact tussen de bewoners onderling te stimuleren. De manier waarop mensen leven zal een concept blijven dat open staat voor steeds meer gevarieerde interpretaties en men zal op zoek blijven gaan naar woonvormen die meer kunnen bieden dan het bestaande. (VEDEL-PEDERSEN e.a., 1988:

In Denemarken is cohousing nu een *gevestigde huisvestingsoptie*.

Een eerste generatie kinderen is grootgebracht in cohousing gemeenschappen, zij kennen er best de voordelen van en zullen sneller geneigd zijn verder te experimenteren met andere samenlevingsvormen. (ORUM-NIELSEN, 1988: 220-222; MCCAMANT&DURRETT, 1994: 148)

Vaak worden nieuwe gemeenschappen opgericht naast bestaande door mensen op wachtlijsten die besluiten zelf het initiatief te nemen. Zo worden heel wat meer activiteiten mogelijk op grote schaal, die voor één enkele gemeenschap niet haalbaar waren. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 149)

Mensen beginnen algemeen ook meer en meer deeltijds of voltijds thuis te werken. Wonen in gemeenschap kan een oplossing bieden voor de eenzaamheid die dit in de huidige woonsituatie vaak met zich meebrengt. Het integreren van commerciële ruimten of kantoren in cohousing is echter niet altijd mogelijk omwille van planningsbeperkingen en vaak ook financiële moeilijkheden. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 149 ; ANDERSEN, 1985 : 55)

Een andere trend zijn cohousing-gemeenschappen opgericht voor specifieke bevolkingsgroepen, bijvoorbeeld seniorenwoningen of projecten met kinderopvang voor éénoudergezinnen (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 280). De vraag is wel of we deze nog tot het cohousing concept kunnen rekenen vermits het nastreven van sociale diversiteit een van de initiële doelstellingen is (zie II.2.2 Doelstellingen).

De *ideeën* die aan de basis liggen van het concept worden ook *overgenomen* in gesubsidieerde en speculatieve woningbouw. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 148)

Veel grootschalige projecten die met vandalisme en leegstand te kampen hebben, tracht men terug leefbaarder te maken door gemeenschappelijke ruimten te voorzien en activiteiten door en voor de bewoners te organiseren. Farum Midpunkt werd zo bijvoorbeeld in 1985 gerenoveerd. Bouwspeculanten van tuinvijkprojecten die vroeger zoveel mogelijk privacy benadrukten, gaan nu in toenemende mate ontwerpconcepten opnemen die interactie tussen de bewoners stimuleren. Wel blijkt dat dit niet hetzelfde gemeenschapsgevoel met zich meebrengt als in cohousing: de fysische concepten kunnen dan wel geïntegreerd zijn, maar de bewoners worden zelf niet betrokken bij het ontwerpen van hun omgeving (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 280).

Het idee begint ook z'n ingang te vinden bij masterplannen voor grote stedelijke projecten. Zoals reeds gezien in de geschiedenis van Denemarken, keerde men in de jaren tachtig terug naar het idee van een geïntegreerde stad die voor eens en altijd gebouwd zou worden en ging men op zoek naar alternatieven voor het suburbane wonen (zie II.1 Neoclassicisme). Bij praktisch alle inzendingen van een nationale wedstrijd, georganiseerd in 1984, werden de woningen gegroepeerd in clusters en aangevuld met gemeenschappelijke voorzieningen. Men zag dus de voordelen van het opsplitsen in kleinere modules om een groter gemeenschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel bij de bewoners te creëren. De stedelijke buurt laat op zijn beurt toe de verschillende kleine woongroepen aan een grotere gemeenschap te binden. Bestaande cohousing gemeenschappen functioneren immers vaak op zich, vrij afgesloten van hun omgeving en worden daarom soms als te introvert beschouwd (FROMM, 1991: 14, 27-30, 34; VEDEL-PEDERSEN e.a., 1988: 103).

Het is moeilijk te beweren dat al deze ideeën rechtstreeks van cohousing overgenomen worden, ze kunnen ook een antwoord zijn op algemene sociale en economische condities of via de media overgebracht worden. Het lijkt echter logisch dat naarmate mensen de voordelen van een meer praktische en sociale leefomgeving ervaren, ze ook meer belang gaan hechten aan ontwerp en planning dat deze kwaliteiten stimuleert. (MCCAMANT&DURRETT, 1994: 148)

